scoalacool.ro

FORMAREA POPORULUI ȘI A LIMBII ROMÂNE

Etnogeneza română

Romanitatea este elementul esențial al identității lingvistice și culturale a poporului român, procesul a avut o mare intensitate, limba latină pătrunzând în spațiul carpato-danubiano-pontic.

Etnogeneza românească a fost un proces complex, al cărui rezultat a fost apariţia unui popor neolatin, singurul moştenitor al romanităţii orientale.

Principalele etape ale formării poporului român au fost următoarele:

I. Perioada stăpânirii romane (secolele II-III, în provincia Dacia, respectiv secolele I-VII, în Dobrogea): asupra dacilor s-a exercitat acţiunea romanizatoare a coloniştilor, a veteranilor și a administraţiei imperiale ⇒ apariția populaţiei daco-romane.

II. Continuitatea daco-romanilor la nordul Dunării după retragerea aureliană (271-275): în perioada migraţiilor fenomenul romanizării i-a cuprins şi pe dacii liberi.

III. Apariția poporului român (secolul al VIII-lea).

Totodată, s-a menținut o populaţie daco-romană la sudul Dunării, vlahii, vorbitori ai dialectelor limbii române: aromân, meglenoromân și istroromân.

State/limbi neolatine din Europa (secolul al XXI-lea)
Marea Nordului
Marea Baltică
Oceanul Atlantic
Belgia
Franța
Elveția
România
Republica Moldova
Portugalia
Spania
Italia
Marea Adriatică
Marea Tireniană
Marea Egee
Marea
Marea Ionică
Mediterană

Harta răspândirii populațiilor românești în Peninsula Balcanică
Polonia
Slovacia
Ucraina
Austria
Ungaria
Republica Moldova
Slovenia
Croația
România
Federația Rusă
Bosnia-Herțegovina
Serbia
Marea Neagră
Marea Adriatică
Bulgaria
Munte-negru
Kosovo
Macedonia de Nord
Albania
Italia
Turcia
Marea Ionică
Grecia
Marea Egee
Români
Aromâni
Meglenoromâni
Istroromâni

Aromân în port tradițional (Grecia, secolul al XIX-lea)

Familie de meglenoromâni în port tradițional (Grecia, secolul al XX-lea)

Istroromân în port tradițional (Croația, secolul al XIX-lea)

Glotogeneza română

Limba română face parte, prin stratul fundamental de origine latină, din familia limbilor neolatine, alături de italiană, spaniolă, portugheză și franceză.

Structura limbii române: strat latin (60%), substrat geto-dacic (10%), adstrat slav (20%) și împrumuturi din alte limbi - neologisme (10%).

Principalele etape ale formării limbii române au fost următoarele:

I. Adoptarea de către populația din Dacia şi Moesia a latinei populare (vulgare), în care s-au utilizat şi cuvinte traco-dacice (aproximativ 10% din fondul lexical de bază).

II. Includerea, în secolele VIII-IX, a elementelor provenite din limba slavilor sudici (aproximativ 20% din fondul lexical de bază).

III. Împrumuturi din alte limbi în epocile modernă şi contemporană (turcă, franceză, germană și engleză) - aproximativ 10%.

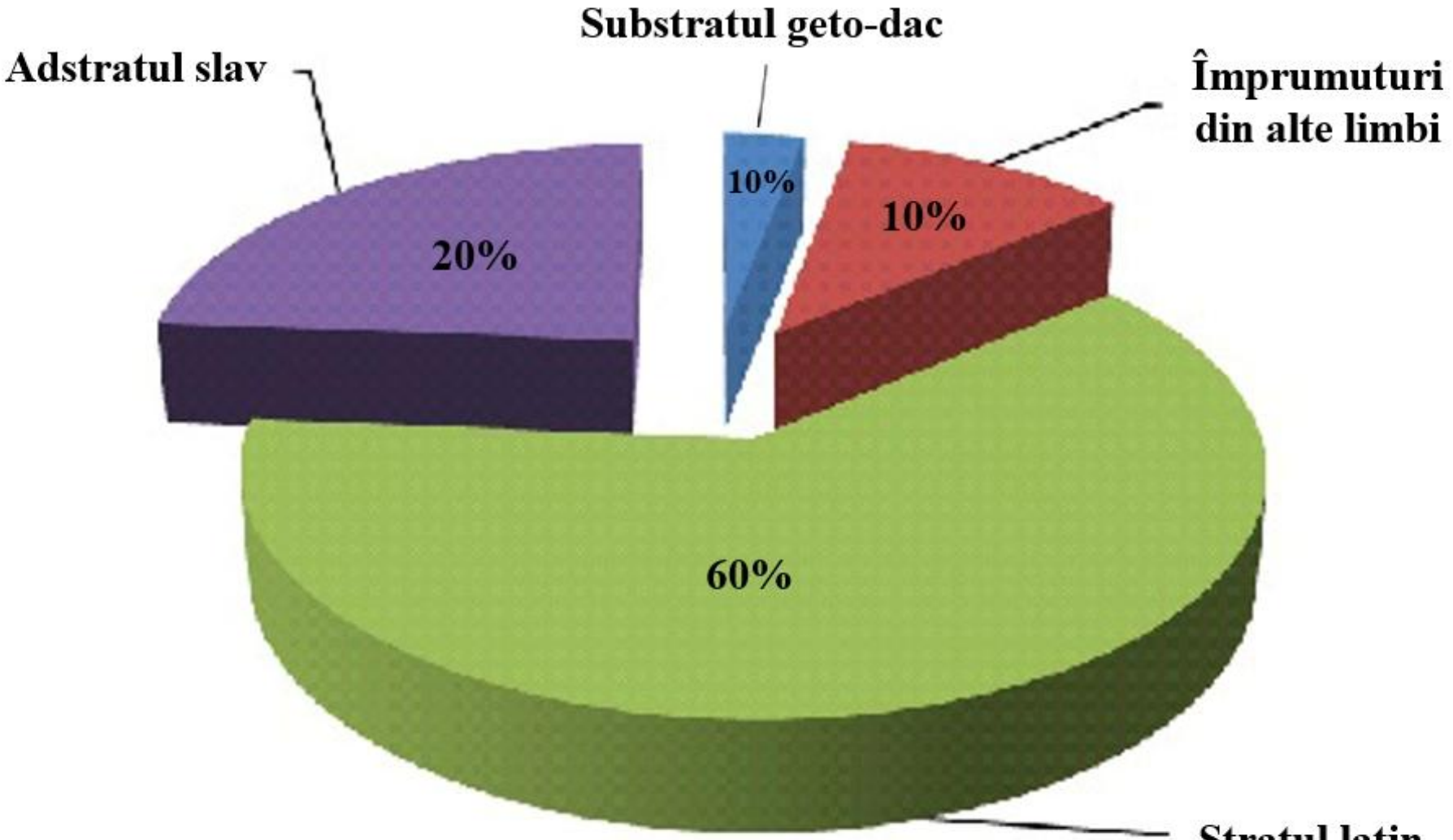

Componentele limbii române

Cuvinte de origine geto-dacă	Abur, amurg, balaur, baligă, baltă, bară, barză, bască, băiat, bălan, bordei, brad, buză, caier, căciulă, căpușă, cătun, cioară, cioban, doină, don, dop, droaie, dulău, gard, gata, gălbează, genune, gheară, ghes, ghimpe, iele, leagăn, lespede, mal, mazăre, măgură, mălai, mămăligă, mătură, mânz, melc, mistreț, ortoman, păstaie, pânză, pârâu, prunc, rață, sâmbure, scrum, stăpân, sterp, stejar, stână, strugure, strungă, șale, șira, șopârlă, șoric, șut, tare, traistă, tulei, țap, țarc, țarină, țăruș, urdă, vatră, viezure, viscol, zară, zestre, zgardă, zimbru.
Cuvinte de origine latină	Ac, alb, albastru, albină, alună, apă, ață, barbă, berbec, braț, bou, cal, cald, cap, capră, care, carne, carpen, casă, caș, călcâi, câine, câmp, ceapă, cer, cerb, cheie, cireș, creier, cruce, coif, cot, cui, cuptor, cuțit, deget, dinte, falcă, fag, fată, făină, fântână, fecior, femeie, fereastră, ficat, ființă, floare, foame, foc, frasin, frate, frig, friptură, frumos, frunte, frunză, fulger, găină, geană, genunchi, ger, gheață, ghindă, grâu, gură, ied, inimă, înger, joc, lapte, lână, lebădă, legume, limbă, lingură, lemn, lună, masă, măr, măsea, mână, mesteacăn, miere, moarte, munte, muscă, mușchi, negru, nepot, nori, nuc, oală, ochi, om, orz, os, palmă, pasăre, pământ, păr, părinte, pâine, perete, picior, piele, piept, plămâni, ploaie, plop, poartă, pom, porc, prun, pui, pulpă, râu, ridiche, roșu, salcâm, sapă, sare, săgeată, sânge, scaun, secară, secetă, secure, sete, soare, soră, spadă, sprânceană, stea, șarpe, șoarece, taur, tâmplă, treaptă, tunet, țară, ulcior, umăr, unchi, unghie, unt, ureche, urs, ușă, vale, varză, vas, vânt, vânătă, verde, veveriță, vierme, vin, viață, vrabie, vulpe.
Cuvinte de origine slavă	Babă, boier, ceas, ceaslov, clopot, clucer, coasă, danie, deal, drojdie, gleznă, gol, hatman, iaz, izvor, lopată, mac, maică, morcov, milă, mlaștină, nevastă, obraz, peșteră, pisanie, postelnic, rac, rai, rană, rudă, slab, spătar, spovedanie, stareț, stolnic, târg, trup, utrenie, văzduh, vârstă, vecernie, vlădică, voievod, voinic, vreme.

Românii în izvoarele medievale timpurii

Documentele medievale timpurii i-au amintit pe români sub numele de *vlahi*, *valahi*, *volohi*, *blahi*, *bolohi* (termeni de origine germanică, derivați din *walach*, ce au desemnat populaţiile romanice).

630-640 - cronicarul bizantin Theofilact din Simocatta (*Istorii*), a menționat expresia *Torna, torna, fratre!* (*„Întoarce-te, întoarce-te, frate!”*), un îndemn rostit de un soldat în protoromână, în perioada unei campanii a bizantinilor împotriva avarilor, în apropierea Munților Balcani (587).

Secolul al IX-lea - cronicarii străini au menționat românii în numeroase lucrări:

a. Cronicarul bizantin Theofanes Confesor (*Chronografia:* 810-815) a surprins în scrierile sale romanitatea nord-dunăreană în plin proces de transformare;

b. Geograful armean Moise de Corene (*Geografia armeană*) a menționat *„țara necunoscută ce-i zic Balak-Valahia”*;

c. Cronica turcă *Oguzname* a menționat țara vlahilor (*„Ulak-ili”*) și locuitorii acesteia (*„ulakes”*).

Secolul al X-lea - împăratul bizantin Constantin al VII-lea Porfirogenetul (913-959), în lucrarea *Cu privire la administrarea Imperiului* (950), a făcut distincția între *romei* (populația greacă) și *romani*, populația neogreacă din Balcani și zona Dunării (*„se numesc romani pentru că au venit din Roma”*).

În timpul unui marș de noapte al bizantinilor împotriva avarilor un soldat a observat cum urma să cadă un sac cu provizii aflat pe un catâr și și-a atenționat camaradul prin intermediul expresiei *Torna, torna, fratre!*, pentru a întoarce sacul pe animalul de povară.

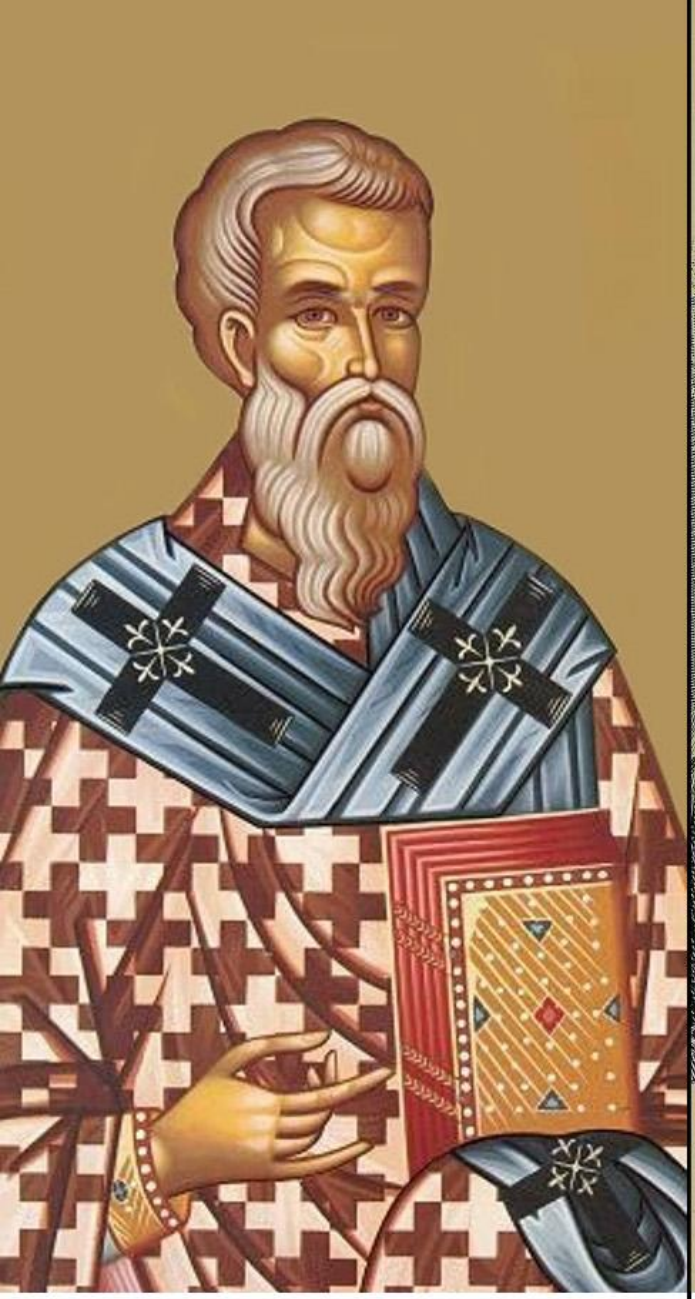

Theofanes Confesor

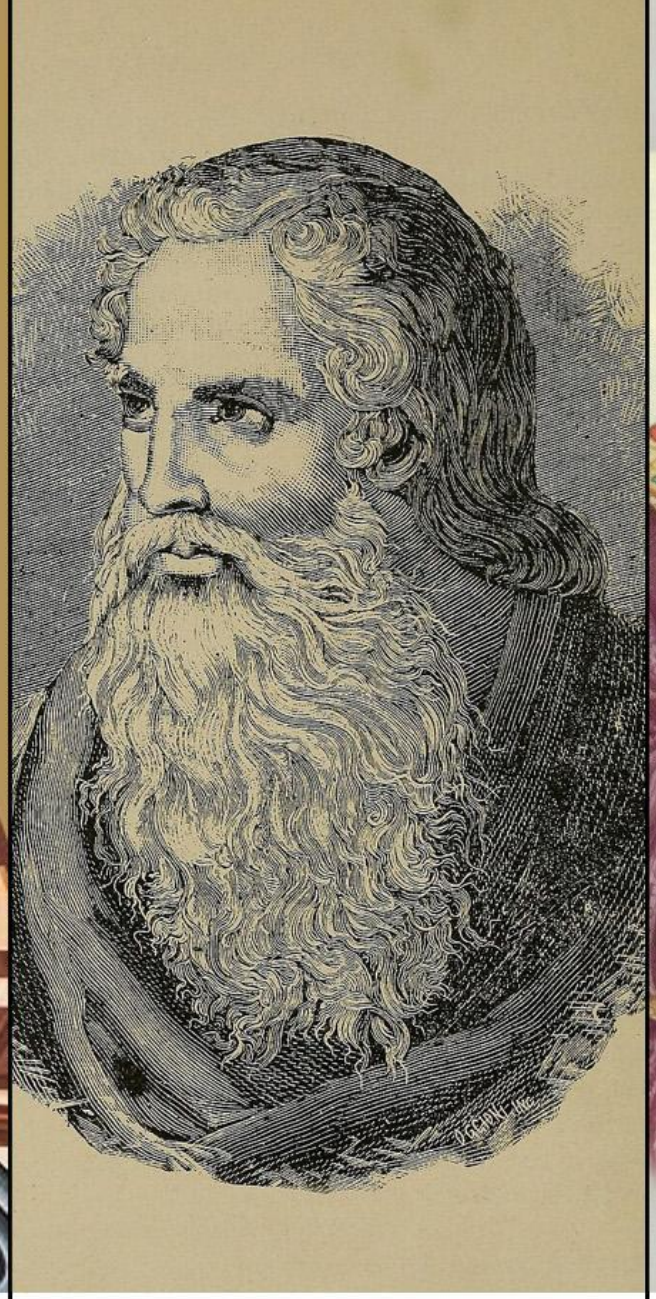

Moise de Corene

Constantin al VII-lea Porfirogenetul

Românii în izvoarele medievale timpurii

Secolul al XI-lea - în cronicile străine, mențiunile despre români s-au înmulțit:
a. Cronicarul bizantin Kekaumenos (*Sfaturi și povestiri*) i-a menționat pe *vlahi* și revolta acestora din Tesalia împotriva creșterii taxelor impuse de împăratul Constantin al X-lea Ducas (1059-1067);
b. Cronicarul bizantin Ioan Skyliţes (*Sinopsis al istoriilor*), preluat de cronicarul bizantin Ghiorghios Kedrenos, a relatat că David, fratele țarului bulgar Samuil (997-1014), a fost ucis (976) în zona *Kaloi drues* (din limba greacă: *„Stejarii frumoși”*) de *vlahii hoditai* (din limba greacă: *„vlahii călători”*);
c. Geograful persan Gardizi (*Podoaba istoriilor*), referindu-se la români, i-a așezat între slavi (bulgari), ruși și unguri, între Dunăre și *„un munte mare”* (probabil Munții Carpați).
Secolul al XII-lea - descrierile cronicarilor străini despre români au devenit o constantă:
a. Cronicarul bizantin Ioan Kynnamos (*Epitome*), într-o descriere o campaniei împăratului Manuel I Comnen (1143-1180) împotriva maghiarilor (1167), a afirmat despre vlahi că *„se zice că sunt coloni veniți de demult din Italia”*;
b. Cronicarul maghiar Anonymus, în lucrarea *Gesta Hungarorum* (din limba latină: *„Faptele ungurilor”*) - cca. 1200, a menționat prezența românilor în arcul intracarpatic (secolul al IX-lea).
Secolul al XIII-lea - cronicarul maghiar Simon de Keza, în lucrarea *Gesta Hunnorum et Hungarorum* (din limba latină: *„Faptele hunilor și ale ungurilor”*), a relatat că la venirea hunilor în Câmpia Pannonică, locuitorii orașelor s-au întors în Italia, dar vlahii, care au fost *„păstorii și agricultorii acestora”*, au rămas de bună voie în Pannonia.

Statuia cronicarului maghiar Anonymus (Ungaria, 2022)

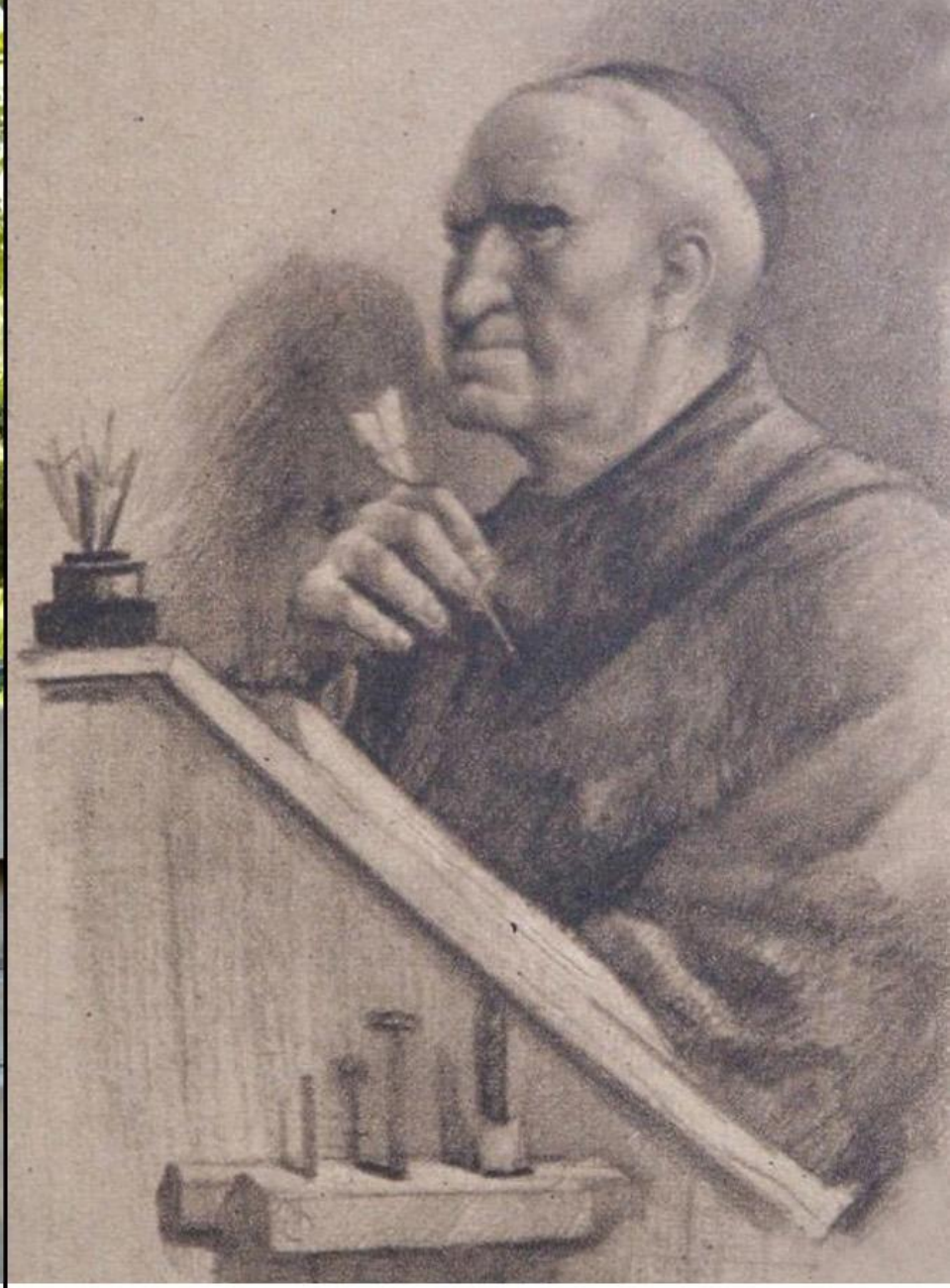

Simon de Keza

Romanitatea românilor

Secolele XV-XVI - umaniștii occidentali și români au confirmat ideea romanității românilor:

a. Cronicarii bizantini Demetrie și Laonic Chalcocondil (veri) i-au numit *„daci”* pe românii din nordul Dunării și *„vlahi”* pe cei din sudul fluviului, dar le-au recunoscut originea comună;

b. Cărturarul italian Filippo Buonaccorsi a afirmat descendența românilor din coloniștii romani aduși în Dacia și că această colonie ar fi fost condusă de un comandant numit Flaccus;

c. Istoricul italian Flavio Biondo (*Decade de istorie de la căderea Imperiului Roman*: 1439-1453) a afirmat că românii cu care s-a întâlnit la Roma *„au invocat cu mândrie originea lor romană”*;

d. Filosoful italian Gian Francisco Poggio Bracciolini (*Discuții de ospăț*: 1451) a susținut cu dovezi originea latină a poporului român, a semnalat elemente comune limbii latine și române și a constatat existența la români a unei tradiții despre descendența lor dintr-o colonie fondată de împăratul Traian;

e. Cărturarul Enea Silvio Bartolomeo de Piccolomini (Papa Pius al II-lea: 1458-1464), în lucrarea *Cosmografia* (1501), a afirmat originea romană a poporului român;

f. Poetul italian Francesco della Valle (*Însemnări despre originea, obiceiurile și orașele românilor*: 1532) a afirmat originea romană a poporului român și cucerirea romană a Daciei de către Traian;

g. Cărturarul român Nicolaus Olahus (*Hungaria*: 1536) a susținut unitatea de neam, limbă și religie a românilor din spațiul românesc;

h. Cărturarul sas Johannes Honterus (*Rudimenta Cosmographica*: 1542) a consemnat pe hărțile din atlasul său geografic numele de *Dacia*;

i. Istoricul croat Anton Varancsics (*Descrierea Transilvaniei, Moldovei și Țării Românești*: 1549) a confirmat existența unei clare conștiințe a descendenței latine a românilor;

j. Istoricul italian Antonio Bonfinius (*Decadele*: 1568) a argumentat cu inscripții romane, toponime și numele poporului român (*„românii sunt urmașii coloniei și ai legiunilor romane din Dacia”*);

k. Istoricul maghiar Ștefan Szamoskozi (*Culegere de inscripții vechi și de unele antichități din Dacia*: 1593) a susținut că românii au fost urmași ai romanilor, descendența acestora fiind dovedită de limbă. În contextul preluării conducerii în Transilvania de către Mihai Viteazul (1593-1601) în cursul anului 1599, percepută ca o amenințare la adresa privilegiilor nobilimii maghiare, Szamoskozi și-a schimbat poziția, în epitaful satiric compus după moartea lui Mihai Viteazul (1601) l-a numit pe acesta *Nero verus* (din limba latină: *„Un adevărat Nero”*) și a negat originile romane ale românilor, aceștia părăsind Dacia în timpul domniei împăratului Publius Licinius Egnatius Gallienus (253-268).

Laonic
Chalcocondil

Flavio
Biondo

Filippo
Buonaccorsi

Enea Silvio Bartolomeo de
Piccolomini (Papa Pius al II-lea)

Gian Francisco
Poggio Bracciolini

Nicolaus Olahus

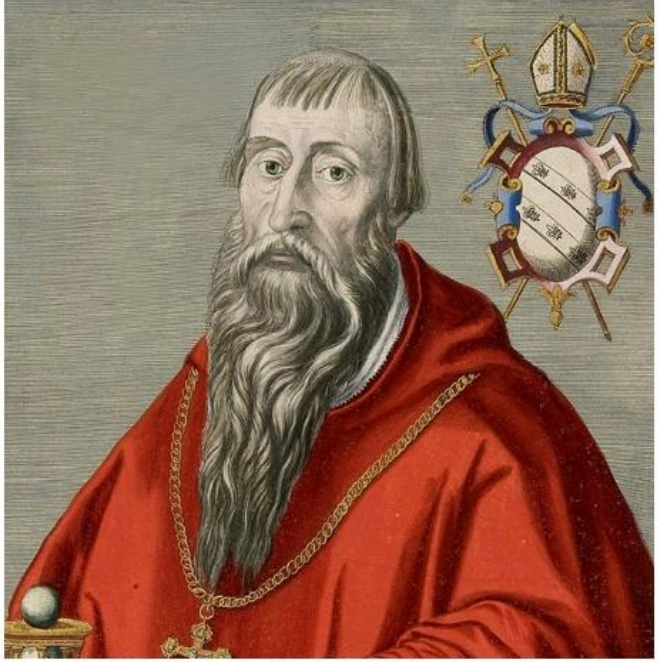

Anton Varancsics

Johannes Honterus

Antonio Bonfinius

Romanitatea românilor

Secolele XVII-XVIII - cronicarii străini au abordat romanitatea românilor:

a. Istoricul croat Ioan Lucius (*Despre regatul Dalmației și* Croației: 1666) a confirmat caracterul latin și continuitatea elementului roman după retragerea aureliană, dar a susținut că populația romanică de la nord de Dunăre a fost sporită prin imigrarea elementelor romane din sudul fluviului;

b. Cronicarul sas David Hermann (*Analele eclesiastice și politice ale Transilvaniei*: 1655) a afirmat că românii și-au tras originea, numele și limba din coloniștii aduși de împăratul Traian în Dacia;

c. Cronicarul sas Johannes Troster (*Vechea și Noua Dacie germană*: 1666) a considerat că *„românii (...) nu sunt decât urmașii legiunilor romane”*;

d. Cărturarul sas Laurentius Toppeltinus (*Formarea și decăderea Transilvaniei*: 1667) a susținut romanitatea românilor și continuitatea acestora la nord de Dunăre după retragerea aureliană;

e. Istoricul și geograful sas Martin Schmeitzel a susținut originea romană și latinitatea românilor;

f. Istoricul secui Benko Josef (*Transilvania sau Marele Principat al Transilvaniei*: 1778) a adus argumente în favoarea continuității elementului daco-roman în spațiul intracarpatic, după retragerea aureliană *„mulți romani, împreună cu dacii indigeni, au rămas pe loc”*;

g. Istoricul maghiar Andrei Huszti (*Vechea și noua Dacie*: 1791) a susținut continuitatea și etnogeneza românilor (*„românii sunt urmașii geților și ai vechilor colonii romane”*).

Secolele XVII-XVIII - romanitatea românilor a devenit un subiect dezbătut de cronicarii români:

a. Cronicarul Grigore Ureche (*Letopisețul Țării Moldovei*: 1642-1647) a afirmat originea romană comună a moldovenilor, muntenilor și transilvănenilor (*„... toți de la Râm se trag”*);

b. Cronicarul Miron Costin (*De neamul moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor*: 1687) a atestat caracterul latin al poporului român cu argumente arheologice, lingvistice și etnografice;

c. Stolnicul Constantin Cantacuzino (*Istoria Țării Rumânești dintru început*: 1716) a afirmat originea romană comună a tuturor românilor;

d. Istoricul și omul de cultură Dimitrie Cantemir (*Descrierea Moldovei*: 1716; *Hronicul vechimei romano-moldo-vlahilor*: 1719-1722) a promovat originea pur romană a poporului român, considerând că aceștia au descins direct din coloniștii aduși de împăratul Traian în Dacia.

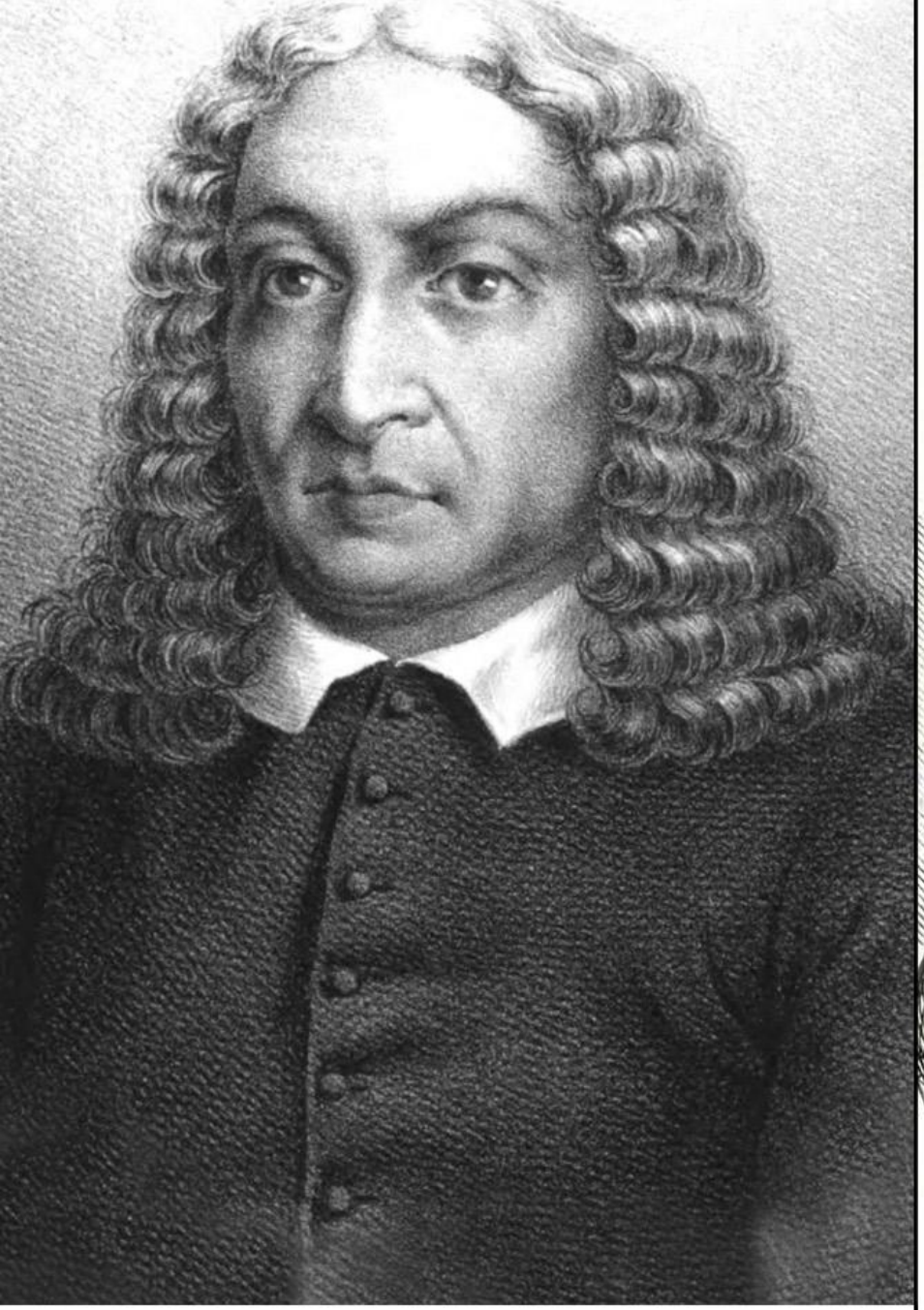

Ioan Lucius

Benko Josef

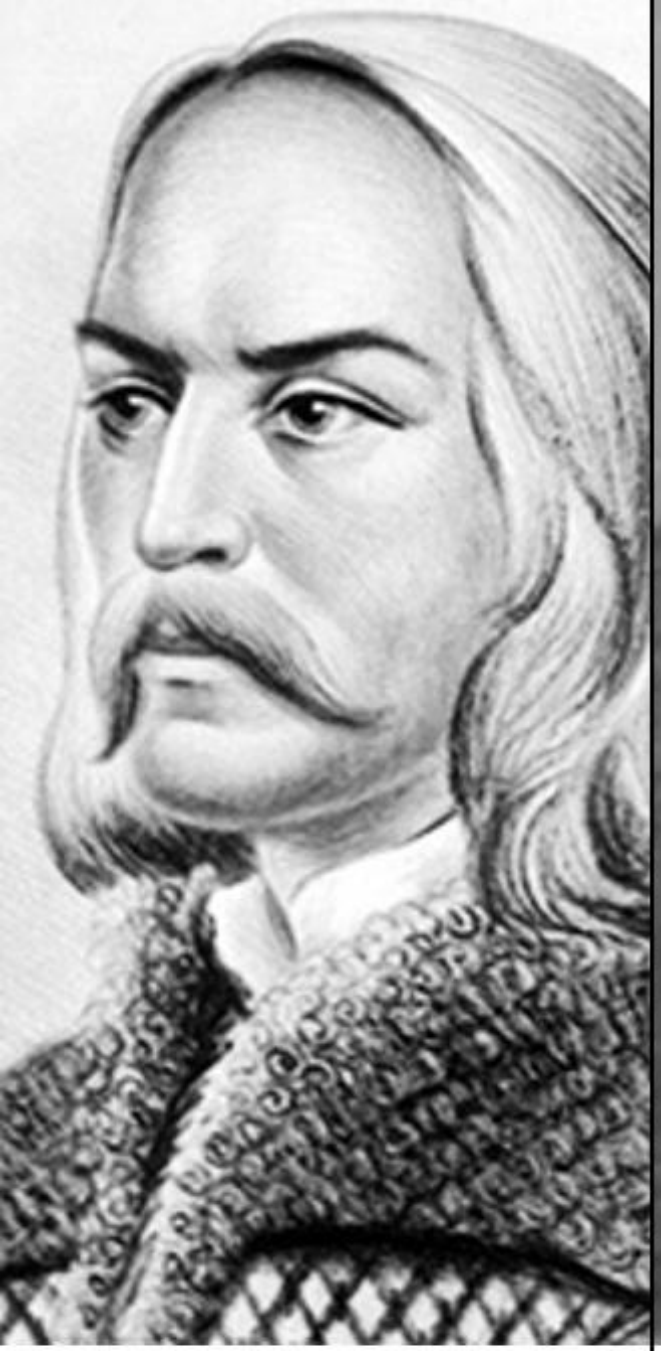

Grigore Ureche

Miron Costin

Dimitrie Cantemir

Romanitatea românilor

Secolele XVIII-XIX - în contextul declanșării mișcării de emancipare a românilor din Transilvania austriacă (habsburgică)/austro-ungară, ideea romanității românilor a fost puternic politizată:

a. Istoricul german Franz Josef Sulzer (*Istoria Daciei Transalpine*: 1781-1782) a susținut că poporul român s-a format la sud de Dunăre, preluând influențe în limbă și credință de la bulgari și albanezi;

b. Istoricul sas Josef Karl Eder (*Petiția poporului român din Transilvania, prin care se solicită restabilirea drepturilor împărtășite cu cele trei națiuni recunoscute. Cu note istorico-critice*: 1791) a susținut că românii s-au format ca popor la sud de Dunăre, păstori nomazi, de unde ar fi migrat la nord de fluviu, în valuri succesive, în secolele XII-XIII;

c. Istoricul german Johan Christian von Engel (*Comentarii despre expedițiile lui Traian la Dunăre și despre originea românilor*: 1794) a susținut că românii s-au format ca popor la sud de Dunăre și au migrat la nord de fluviu în secolul al IX-lea;

d. Reprezentanții Școlii Ardelene (Samuil Micu - *Istoria, lucrurile și întâmplările românilor*: 1800; Gheorghe Șincai - *Hronica românilor și a mai multor neamuri*: 1808; Petru Maior - *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*: 1812), din dorința de a demonstra vechimea și continuitatea de locuire a românilor, au pus accentul pe caracterul exclusiv latin al limbii române (purism lingvistic);

e. Istoricul german Eduard Robert Roesler (*Studii românești. Cercetări cu privire la istoria veche a României*: 1871) a susținut că poporul român s-a format la sud de Dunăre, de unde ar fi migrat la nord de fluviu în secolul al XIII-lea (Teoria Imigraționistă sau Teoria Roesleriană).

Josef Karl Eder

Johan Christian von Engel

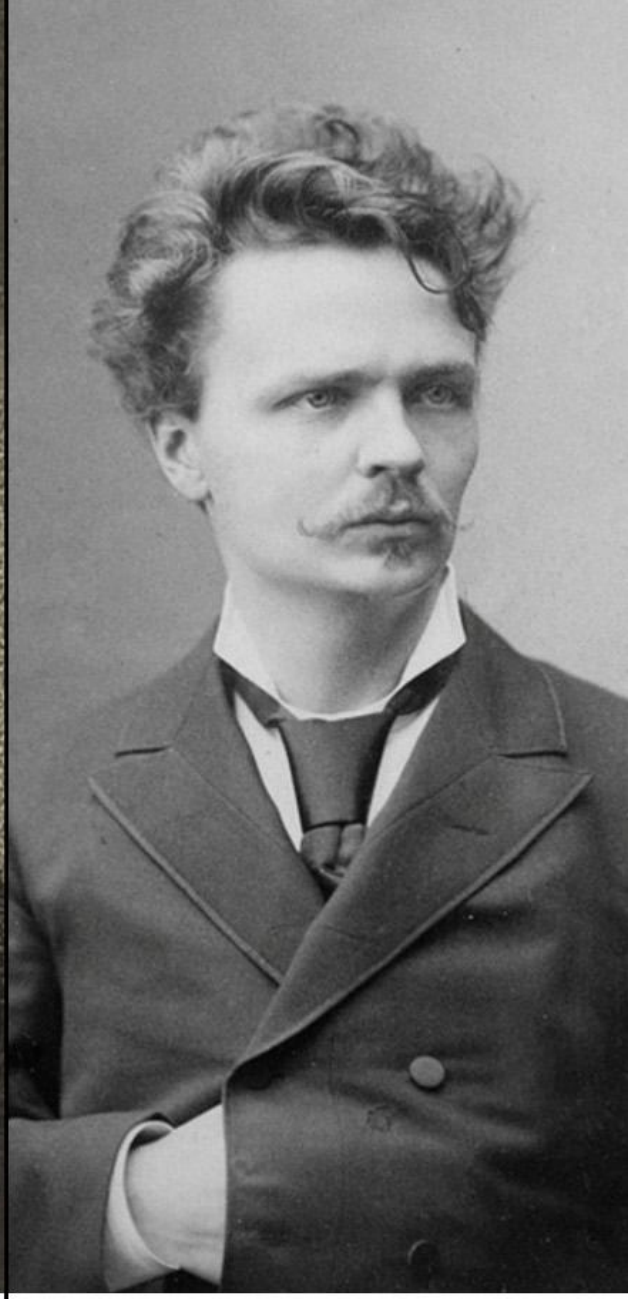

Eduard Robert Roesler

Samuil Micu

Gheorghe Șincai

Petru Maior

Romanitatea românilor

Secolul al XIX-lea - istoricii români au combătut teoriile care au negat romanitatea românilor:

a. Istoricul August Treboniu Laurian (*Istoria* Românilor: 1853) a dus la extrem ideile promovate de Școala Ardeleană, susținând originea pur romană a poporului român;

b. Istoricul Bogdan Petriceicu Hașdeu (*Pierit-au dacii?*: 1860) a demonstrat cu argumente solide vechimea, continuitatea și caracterul daco-roman al poporului român la nord de Dunăre;

c. Istoricul Alexandru Dimitrie Xenopol (*Teoria lui Roesler. Studii asupra stăruinței în Dacia traiană*: 1884; *Istoria românilor din Dacia traiană*: 1888-1893) a oferit o replică științifică și sistematică Teoriei Imigraționiste, devenind principalul apărător al romanității și continuității daco-romane la nord de Dunăre și fondatorul științific al Teoriei Continuității (sau Teoria Autohtonistă);

d. Istoricul Dimitrie Onciul (*Scrieri istorice*: 1885) a argumentat că românii s-au format la nord și la sud de Dunăre, evidențiind rolul geto-dacilor, romanilor și slavilor în etnogeneza românească.

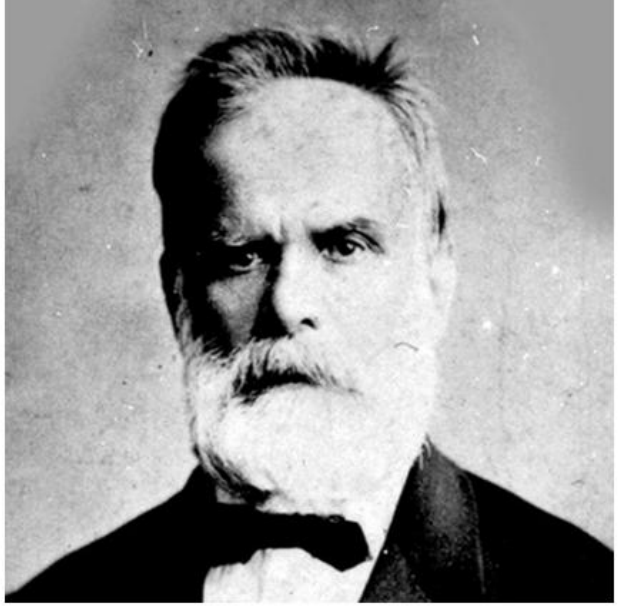

August Treboniu Laurian

Alexandru Dimitrie Xenopol

Bogdan Petriceicu Haşdeu

Dimitrie Onciul

Argumente care susțin Teoria Imigrațională (Teoria Roesleriană)	Argumente care susțin Teoria Continuității (Teoria Autohtonistă)
1. Dacii au fost exterminați ca popor după cucerirea romană.	1. Geto-dacii au continuat să trăiască în Dacia după cucerirea romană, procesul de romanizare fiind ireversibil.
2. Românii nu se trag din coloniști romani din Dacia, provincia fiind părăsită de toți locuitorii după retragerea aureliană.	2. Daco-romanii au reprezentat populația rămasă după retragerea aureliană.
3. 165 de ani de ocupație romană nu au fost suficienți pentru romanizare.	3. Poporul român s-a format la nord și la sud de Dunăre și nu există nici o dovadă a imigrării acestuia la nord de Dunăre.
4. Românii s-au format ca popor la sud de Dunăre, de unde au imigrat la nord în secolul al XIII-lea.	4. Au fost păstrate toponimia (Napoca, Drobeta și Apulum) și hidronimia (Alutus - Olt, Maris - Mureș, și Crisius - Criș) romane.
5. Lipsesc mențiuni scrise despre români, anterioare secolului al XIII-lea.	5. Au fost descoperite ceramică (Brateiu, Sporu de Câmpie, Verbița, Sărata Monteoru, Porolissum și Romula), unelte agricole și obiecte de cult creștine (Cluj-Napoca, Alba Iulia, Biertan și Dej) din secolele IV-VIII, numeroase dovezi arheologice demonstrând continuitatea de locuire la nord de Dunăre.
6. Formarea poporului român la sud de Dunăre a fost dovedită de adoptarea creștinismului de rit ortodox.	6. Anonymus și alți cronicari medievali au oferit informații referitoare la existența poporului român la nord de Dunăre.

Romanitatea românilor

Secolul al XX-lea - istoricii români au adus numeroase noi dovezi în favoarea Teoriei Continuității:

a. Istoricul Vasile Pârvan (*Începuturile vieții romane la gurile Dunării*: 1923; *Getica*: 1926) a argumentat științific sinteza daco-romană (românii sunt *„în cel mai înalt grad și daci și romani”*);

b. Istoricul Constantin C. Giurescu (*Istoria românilor*: 1934-1935) a prezentat științific romanitatea românilor și continuitatea populației daco-romane la nord de Dunăre;

c. Istoricul Nicolae Iorga (*Istoria românilor*: 1936-1939) a argumentat sinteza daco-romană în cadrul romanității orientale;

d. Istoricul Gheorghe I. Brătianu (*O enigmă și un miracol istoric: poporul român*: 1937) a respins Teoria Imigrațională cu argumente istorice, arheologice, lingvistice, etnografice și geografice;

e. Istoricul Adolf Armbruster (*Romanitatea românilor. Istoria unei idei*: 1972) a analizat modul în care ideea romanității românilor a fost prezentată în lucrările cronicarilor străini și autohtoni.

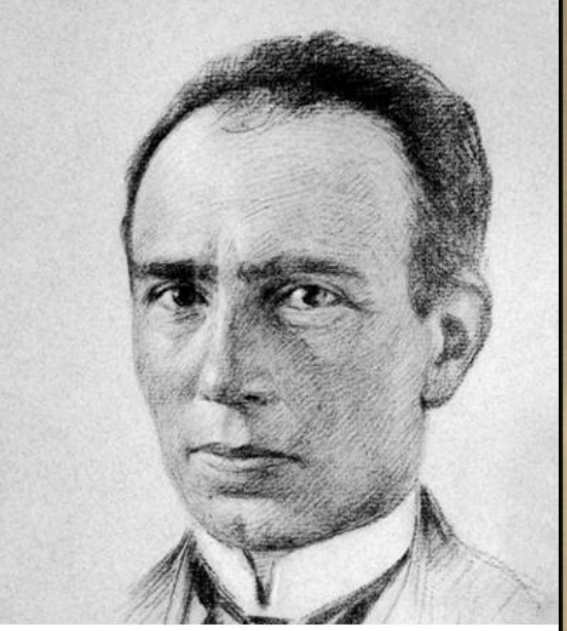

Vasile Pârvan

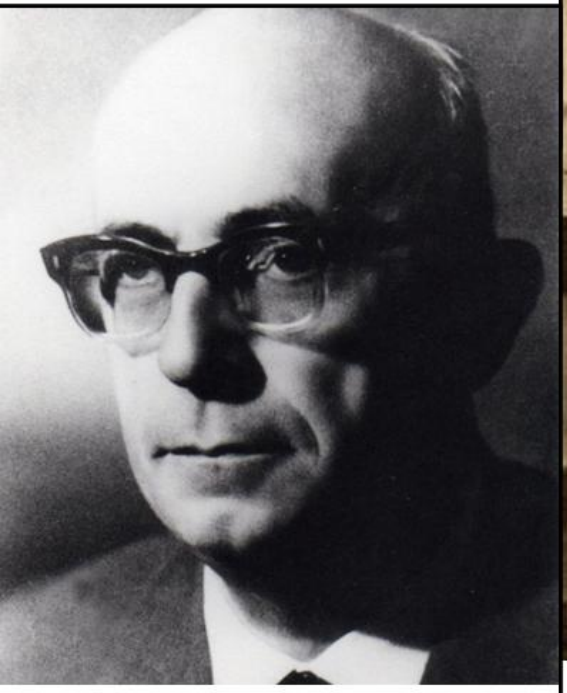

Constantin C. Giurescu

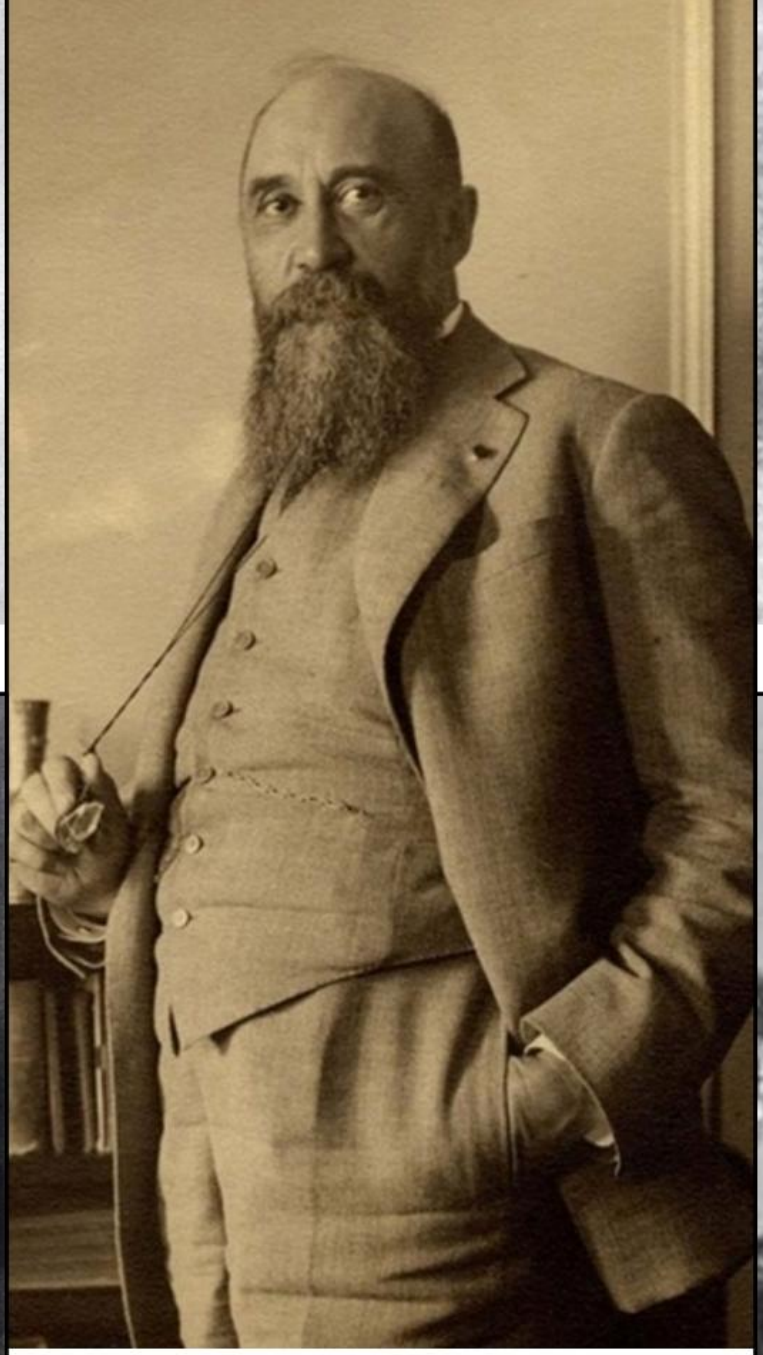

Nicolae Iorga

Gheorghe I. Brătianu

Adolf Armbruster

Romanitatea românilor

1947-1989 - în perioada regimului comunist, ideea romanității românilor a fost din nou politizată:

a. Perioada Gheorghe Gheorghiu-Dej (1948-1965): la ordinele regimului sovietic, a fost exagerat rolul slavilor în etnogeneza și glotogeneza română (Mihail Roller - *Istoria României*: 1947);

b. Perioada Nicolae Ceaușescu (1965-1989): în contextul depărtării României de U.R.S.S. și a reînvierii naționalismului, prin **protocronism** a fost exagerat rolul geto-dacilor în cadrul etnogenezei române (sursa de inspirație a fost lucrarea istoricului Nicolae Densușianu - *Dacia preistorică*: 1913).

1989-prezent - după Revoluția din decembrie 1989, romanitatea românilor a fost abordată într-un mod obiectiv și echilibrat din punct de vedere științific, fiind eliminate cenzura și amestecul politic:

a. Scriitorul Lucian Boia (*Istorie și mit în conștiința românească*: 1996) a arătat cu privire la romanitatea românilor că *„singura raportare la origini este oferită de limbă”*;

b. Istoricul Florin Constantiniu (*O istorie sinceră a poporului român*: 1997) a analizat izvoarele istorice și a considerat sinteza daco-romană drept piatra de temelie a identității naționale.

Mihail Roller

Nicolae Densușianu

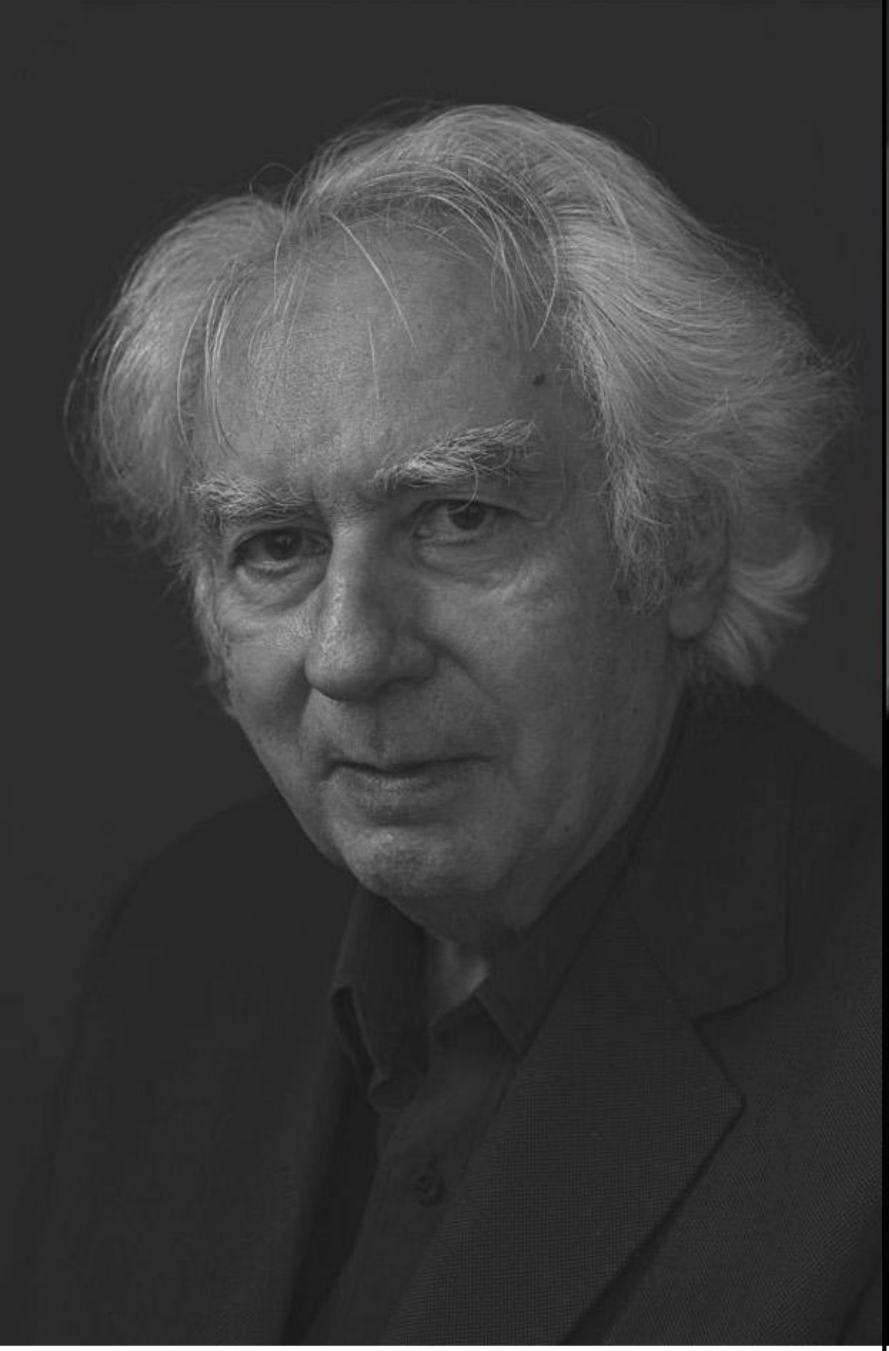

Lucian Boia

Florin Constantiniu

BIBLIOGRAFIE

1. Dumitrescu, Doru, Manea, Mihai, *Mic dicționar enciclopedic de termeni istorici*, Editura Meronia, București, 2008.
2. Barnea, Alexandru (coordonator), Manea, Vasile Aurel, Palade, Eugen, Teodorescu, Bogdan, *Istorie: Manual pentru clasa a XII-a*, Editura Corint, București, 2007.
3. Petre, Zoe (coordonator), Căpiță, Carol, Stănescu, Ecaterina, Lung, Ecaterina, Livadă-Cadeschi, Ligia, Ciupală, Alin, Țurcanu, Florin, Vlad, Laurențiu, Andreescu, Sorin, *Istorie: Manual pentru clasa a XII-a,* Editura Corint, București, 2008.
4. Adăscăliței, Felicia, Lazăr, Liviu, *Istorie: Manual pentru clasa a XII-a*, Editura Corvin, Deva, 2007.
5. Bălușoiu, Valentin, Grecu, Maria, *Istorie: Manual pentru clasa a XII-a,* Editura Didactică și Pedagogică, București, 2007.
6. Scurtu, Ioan, Cristea, Niculae, Curculescu, Marian, Dincă, Constantin, Soare, Aurel Constantin, *Istorie: Manual pentru clasa a XII-a*, Editura Economică Preuniversitaria, București, 2008.
7. Dondorici, Florentina, Lica, Elena Emilia, Poamă, Emil, Ionescu, Vasile, Osanu, Octavian, Stoica, Relu, *Istorie: Manual pentru clasa a XII-a*, Editura Gimnasium, București, 2008.
8. Stan, Magda, Vornicu, Cristian, *Istorie: Manual pentru clasa a XII-a*, Editura Niculescu ABC, București, 2015.
9. Bărbulescu, Mihai, Deletant, Dennis, Hitchins, Keith, Papacostea, Șerban, Teodor, Pompiliu, *Istoria României*, Editura Corint Educațional, București, 2014.
10. Giurescu, Constantin C., *Istoria Românilor*, Editura ALL, București, 2019.
11. Constantiniu, Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2008.
12. Bulei, Ion, *O istorie ilustrată a românilor*, Editura Litera, București, 2018.
13. Djuvara, Neagu, *O scurtă istorie ilustrată a românilor*, Editura Humanitas, 2013.
14. Pop, Ioan-Aurel, *Scurtă istorie a românilor*, Editura Litera, București, 2019.
15. Hitchins, Keith, *Scurtă istorie a României*, Editura Polirom, Iași, 2015.
16. Petolescu, Constantin C., *Formarea poporului român și a limbii române*, Editura Enciclopedică, București, 2019.
17. Pop, Ioan-Aurel, *De la romani la români*, Editura Litera, București, 2019.
18. Imagini: Google Images (domeniul public).

Vă mulțumim pentru atenție!